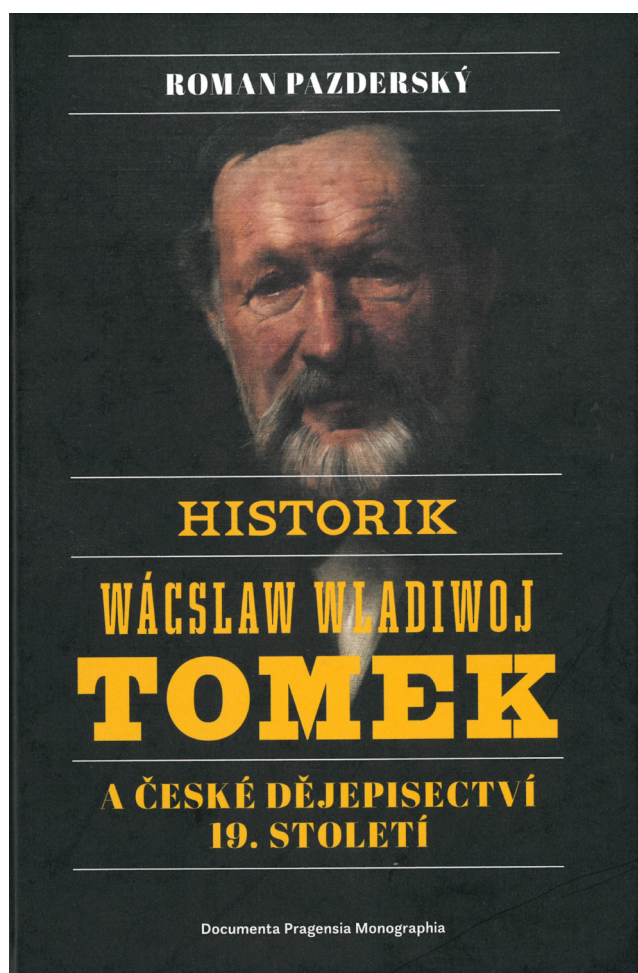

PAZDERSKÝ, Roman. *Historik Wacław Władysław Tomek a české dějepisectví 19. století*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2020. ISBN 978-80-86852-89-8. Documenta Pragensia Monographia 38.

Roman Pazderský v této své rozsáhlé knize zúročil několikaletou přípravu v rámci doktorského studia a práci vydal jako očekávaný příspěvek k dějinám metodologie a historiografie.

Hradecký rodák, syn ševce Václav Vladivoj Tomek (1818–1905) se věnoval historickému výzkumu. K němu jej nasměroval František Palacký, v jehož rodině působil Tomek jako domácí učitel. Tuto funkci zastával i v rodině Pavla Josefa Šafaříka. Právě Palacký jej doporučil na místo sebe do Děčína, do rodiny hraběcího rodu Thunů, když potřebovali uspořádat svůj archiv. Tomek se výrazně angažoval i v roce 1848, kdy plédoval pro širší využití českého jazyka ve veřejném prostoru a tato svá stanoviska publikoval, a to časopisecky, ale vydal i *Krátkou mluvnici českou pro Čechy*. V červnu toho roku byl právě Lvem Thunem vybrán, aby vedl „vládní“ list *Pokrok* v Praze. Vyšla jen čtyři čísla, svatodušní bouře tento projekt pohřbily. Nebylo prioritou Pazderského výzkumu

rozebírat Tomkovu publicistickou činnost z roku 1848, ale její základní uzly záslužně připomněl, nejen články o uplatnění českého jazyka ve veřejném prostoru, ale také o úloze víry a rozumu v lidském životě, i s odkazy na to, jak vnímal dědictví osvícenství (s. 159–160). Od 60. let 19. století se Tomek aktivně zapojil do politického života, vrcholem bylo v roce 1885 doživotní jmenování členem panské sněmovny. Dostalo se mu, zejména v závěru života, mnoha ocenění.

Známý je Tomek dodnes především jako autor monumentálních *Dějin Prahy* a právě jeho historiografické dílo, jak Pazderský konstatuje, má na rozdíl od jeho politických a občanských postojů svou hodnotu dodnes. Od tohoto názoru se odvíjí cíl autorovy práce: „... přispět po dlouhých desetiletích konečně k adekvátnímu ocenění Tomkova významu, a to nikoli ve smyslu patetické heroizace, nýbrž střízlivé snahy navrátit Tomkovi takové místo ... které odpovídá reálnému přínosu jeho životního díla a myšlenkového odkazu“ (s. 14). S ohledem na tento cíl Pazderský volil historiograficko-interpretaci přístup, a nikoli popisně biografický. Publikace má podrobný úvod (s. 19–128), pak dva bloky, reflexi Tomkova života (s. 129–216) a úvahy o podstatě Tomkovy tvorby (s. 217–516), následuje závěr (s. 517–524), rozsáhlý soupis pramenů a literatury (s. 533–605) a další potřebné oddíly (soupis zkratk, jmenný rejstřík).

Tomek se stal v průběhu života členem mnoha vědeckých společností, mnoha komisí a zastával v nich významné funkce (mj. rektor univerzity, předseda Královské české společnosti nauk atd.). Během svého desítky let trvajícího působení na univerzitě vychoval mnoho odborníků, lze hovořit o „Tomkově“ škole, ovšem s vědomím, že nebyli tak ideově spjatí, jako tomu bylo u žáků školy Gollovy. Od počátku svého profesního života spojil svůj život s Národním muzeem (tehdy Muzeem Království českého, pokud už uvádět ještě starší název, pak Vlastenské, nikoli Vlastenecké), což mu přinášelo cenný sociální kapitál. Už Miloš Řezník ve svých pracích zdůraznil, jak velký význam pro existenci muzea v 50. letech 19. století Tomek měl. Právě občanské Tomkovy postoje v této době jej ale dodnes stigmatizují – zradil své přátele? Tedy zejména Havlíčka a Palackého či Gablera? Rozhodl se pro úzkou spolupráci s vládní stranou především ze zjištěných (kariérních) důvodů? Zachovaná dobová korespondence je v tomto směru velmi výmluvným, i když pochopitelně ze své podstaty subjektivním pramenem. Již Václav Novotný, Tomkův žák a jeho spolupracovník, kdysi poznamenal, že Tomek byl tak „ryzím“ historikem, že svou korespondenci, např. s Josefem Jirečkem, nezničil. Pazderský v tomto směru neformuluje své závěry vyhrcočně (i když svému favoritovi „nadržuje“, a to nejen ve vztahu ke Karlu Havlíčkovi, ale i Prokopu Chocholouškovi).

Je zřejmé, že dnes Tomek vzbuzuje pozornost nejen pro své historiografické dílo, rozhodně ne pak pro svůj uměřený život (naplněný pilnou prací, ale také pravidelným a náročným putováním, moderně řečeno turistikou), ale pro interpretaci svých společenských postojů. Není možné se mu při studiu 19. století, které vlastně svým životem obsáhl, „vyhnout“, je studována a hodnocena jeho role informátora Vídně a jednotlivých představitelů zejména ministerstva kultu a vyučování (Thun, Helfert, Jireček) o pražských událostech a postojích jednotlivců (např. I. J. Hanuš), stejně tak jako širší kontext doby, která dala vznik jeho pověsti „zaprodance“.

Na miskou vah je třeba položit ovšem i následující argument: Havlíček byl natolik veřejně činný (na rozdíl od Tomka), natolik veřejně známý a díky svému novinářskému působení mimořádně respektovaný, že by popřel sám sebe, kdyby po změně politických poměrů, v době silících represivních opatření „obrátil“, když už použijeme tento Pazderským použitý výraz, kdyby přijal nabídku a vstoupil do vládních služeb. Zastával názor, že nelze oddělit práva národnosti od svobody a svobodu nelze prosazovat bez národních práv. Samozřejmě ale vnímal, že soužití v rakouské monarchii je pro Čechy, resp. Slovany nutností. Havlíček psal pro denní tisk, mnohé jeho soudy je samozřejmě i z tohoto důvodu možné podrobit kritice, ale jeho programové, koncepční texty jsou dodnes výzvou i mementem. Havlíček podle Pazderského svou publicistickou činností „páchal dobrovolnou sociálně politickou sebevraždu“ (s. 175). S tím ale nelze souhlasit, v době porevolučních „nových pořádků“ připomínal Havlíček stále ty samé hodnoty, pro něž zvedal hlas od počátku revoluce. Přesvědčivější jsou nedávné argumenty Jiřího Štaifa, který psal o tom, že Havlíček zkoušel, kde jsou hranice možného. A že zůstal sám? Odklon bývalých přátel či soupeřů jej bezesporu oslaboval a oslabil. Tomek neměl ve stejné době (a ani potom) v široké české veřejnosti takové renomé jako Havlíček. V čase, kdy se „lámal chleba“, navázal na své předešlé osobní vztahy, soustředil se na svou vysněnou profesní kariéru a na zajištění mladého manželství. Zajímali se o něj vídeňští reprezentanti vládních kruhů, jeho činnost sledovali jeho známí v Praze, ale jeho názory po revolučním vzepětí nebyly podrobeny veřejné diskusi. Pazderský klade otázku: Soudit podle díla? Soudit podle životních strategií? Pazderský popsal, jak hodnotil Tomkovo dílo Jaroslav Werstadt, který psal v době jiné společenské změny, a to po vzniku republiky. Označuje právě Jaroslava Werstadta jako toho, kdo „*de facto stvořil, resp. dotvořil onu „černou legendu“ o Tomkově zrádném zaprodanectví bachovském režimu*“ (s. 50–51).

Reflexi Tomka v dílech významných historiků zpracoval Pazderský systematicky. Nastihuje také perspektivy dalšího

bádání, tedy zejména výzkum profesionalizace historiografické práce, v tom vidí zásadní změnu Tomkovy éry oproti předešlému období, kdy dominovali svým dílem jednotlivci – „velcí muži“. V tomto směru pochopitelně Pazderský srovnával především Palackého a Tomka: „*Tomkovo pojetí českých dějin tak tvoří pozoruhodný most jejich nacionální perspektivizaci v duchu Palackého a naopak návratem či znovuoživením starého konceptu dějin země tak, jak se s ním setkáváme u představitelů zemského patriotismu osvicenské a barokní historiografie*“ (s. 415).¹

Tomek prožíval i soudobé spory mezi univerzitní a muzejní školou, jak o tom před časem pojednal Petr Čornej,² spor o rukopisy se pak stal jakýmsi „tmelem“ pro ty, kteří se kdysi sobě vzdělili, Pazderský samozřejmě věnuje pozornost také sporu o smysl českých dějin a Tomkovu místu v něm. Svůj „profesní kapitál“ Tomek dokázal zúročit, když po sporu o RKZ přesvědčil mnohé ke spolupráci na Ottově slovníku naučném.

Po více než 40 let vycházely Tomkovy učebnice dějepisu pro střední školy, formoval historické vědomí celých generací studentů. I v nich stavěl na tzv. synchronní metodě, v níž rezonovalo jeho hledání místa, které patří českým dějinám v rámci dějin středoevropských. Jejich vydání nebylo bez ohledu na Tomkovy vazby na ministerstvo vždy bezproblémové, jak už kdysi popsal Jan Havránek,³ a nyní i na základě srovnání inkriminovaných textů ukazuje Roman Pazderský.

Roman Pazderský je mladý historik, který se ujal ambiciózního tématu, zpracoval jej důkladně na základě širokého vějíře pramenů i literatury, sepsal kultivovaně a čtivě. Snad se v této jeho schopnosti odráží i jeho pedagogická praxe – vyjadřovat se srozumitelně, jít k podstatě věci. Své dílo doplnil bohatou obrazovou přílohou, možná by si ale přece jen zasloužila ještě doplnit o nějakou tu stránku jeho rukopisu. Tomek měl rukopis úhledný a ukotvený v tradici, zůstal věrný starému způsobu psaní (au místo ou, w místo v), což autor popsal na s. 15 a respektoval i v samotném názvu své knihy a také Tomka charakterizuje jako „*konzervativce v éře moderny*“ (s. 12). Zájem o život a dílo Václava Vladivoje Tomka hned po roce 1989 nastartoval Miloš Řezník, který se Tomkovi věnoval ve své diplomové práci a který také inicioval v roce 2005 „tomkovskou“ konferenci v Hradci Králové,⁴ Roman Pazderský svým dílem záslužně přispěl k této linii výzkumu.

Magdaléna Pokorná
Historický ústav AV ČR
oddělení dějin 19. století
Prosecká 809/76
190 00 Praha 9

¹ Podrobněji se k historiografickému přínosu Pazderského práce vyjadřuje Jiří Štaif v recenzi otištěné in: *Český časopis historický* 119, 2021, č. 1, s. 394–404.

² ČORNEJ, Petr. Zikmund Winter a Gollova škola. In: BROŽOVÁ, Věra (ed.). *Zikmund Winter: mezi historií a uměním: materiály z mezioborové vědecké konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR, Muzejním spolkem královského města Rakovníka a Okresním muzeem Rakovník 12.–14. prosince 1996*. Rakovník: Okresní muzeum Rakovník, [1997?] s. 60–79.

³ HAVRÁNEK, Jan. Václav Vladivoj Tomek a rakouská cenzura. *Dějiny a současnost* 5, 1963, č. 4, s. 38–39.

⁴ ŘEZNÍK, Miloš (ed.). *W. W. Tomek, historie a politika (1818–1905): sborník příspěvků královéhradecké konference k 100. výročí úmrtí W. W. Tomka*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006.